

BÁRÁNY BALÁZS**„Mi már nem érthetjük, ami itt történik”
Marosán György és a rendszerváltás**

2016 októberében ismeretlen tettesek megrongálták Marosán György és felesége, Gelber Erzsébet sírját a Farkasréti temetőben. A vandalizmus hátterében valószínűleg az a bonyolult lélektani jelenség áll, amellyel a magyar társadalom 1989 óta küzd. Ez pedig nem más, mint a 20. századi, azon belül pedig az 1945 utáni történelemmel való megbékélés. Ebben a koordináta-rendszerben Marosán György életútjának megítélése ma alapvetően negatív, elsősorban a fordulat éveiben (a Szociáldemokrata Párt Kéthly Anna-féle szárnyának kizárása; összeolvadás a Magyar Kommunista Párttal), valamint az 1956-ban (a szovjet csapatok bevonulásának követelése; a forradalom leverését követő megtorlás irányítása) játszott politikai szerepvállalása miatt. Az 1989–1990-es átmenet idején némileg komoly sajtófigyelem irányult rá, halála pedig egybeesett azzal az időszakkal, amikor a lakosság szembesült a szocializmus örökségével.

Az ekkor tapasztalható villámgyors változásokat a korszak főszereplői is nehezen tudták követni. Hogyan viszonyulhatott mindezen eseményekhez az, aki egykor Kádár János mellett az ország második legfontosabb embere volt? Sodródott az eseményekkel, vagy inkább befolyásolásukra törekedett? Hogyan került előtérbe a személye 1956 átértékelése után? Jelen tanulmányban ezekre a kérdésekre szeretnénk választ találni.

„Azok közé az emberek közé tartozom, akiknek semmit nem kell az életében likvidálni”

A fenti kijelentést Marosán György az 1988-ban sugárzott *Történelmi monológ* című műsorban tette. A Magyar Televízió ezzel az életút-interjúval köszöntötte az akkor nyolcvanéves egykori KB-titkárt.

A hosszúpályi születésű, ám román származású apja miatt Romániába toloncolt fiatalember kitanulta a pékszakmát, majd 1922-ben (tizennégy évesen) csatlakozott a nagyváradi munkásmozgalomhoz. A korán félárvaságra jutott, anyjával pedig nem túl jó viszonyt ápoló Marosán számára a mozgalomhoz való tartozás amolyan családpótlékot jelentett. Repatriálása után a két világháború között a hazai sütőipari szakszervezetben szerzett magának hírnevet, elsősorban a pékek hétvégi pihenőnapjának kiharcolásával és József Attila újratemetésének megszervezésével.¹ Szakszervezeti tevékenysége miatt többször összetűzésbe került a rendőrséggel, a második világháború alatt pedig rövid időre internálták.

1945 után a baloldal népszerű szónoka és politikusa, az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett. Ő képviselte a vádat politikai ügyészként Sztójay Döme és társai népbíróági perében.² Azok közé a baloldali szociáldemokraták közé tartozott, akik nemcsak egyetértettek, de tevékenyen részt is vettek a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) fúziójában. Ő hirdette ki a jobboldali elhajlónak minősített Kéthly Anna, Bán Antal, Szélig Imre és Szeder Ferenc kizárását az SZDP-ből. Ezen közreműködését a Magyar Dolgozók Pártjában először főtitkár-helyettesi poszttal, majd könnyűipari miniszterséggel, végül a Szakasits Áprád és társaival szemben indított

¹ TVERDOTA György: Temetés, újratemetés, zarándoklat – 1942. Forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/temetes_zarandoklat_ujratemetes_jozsef_attila_1942/ (Letöltve: 2019. 09. 13.)

² Lásd KARSAI László–MOLNÁR Judit (szerk.): *A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt.* 1956-os KHT, Budapest, 2004.

törvénsértő per másodrendű vádlottjaként börtönrel „jutalmazták”.³

1956. március végi szabadulása után a kádári vezetést parolta, Nagy Imrében nem bízott. Elsők közt követelte a fegyveres beavatkozást.⁴ A forradalmárok rövid időre le is tartóztatták.⁵

November 4-ét követően a csúcsvezetés tagja volt, kiemelt szerep jutott neki a munkástanácsok felszámolásában. Ekkor érte el pályája csúcsát: volt államminiszter, miniszterelnök-helyettes, KB-titkár, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) fővárosi bizottságának első titkára, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának helyettes elnöke. Összeférhetetlen magatartása miatt azonban több ízben konfrontálódott a pártvezetéssel, 1962-ben lemondott pártbéli tisztségeiről, három év múlva a tagságát is felfüggesztette.⁶

Többévnnyi csend után (valószínűleg az 1968-as csehszlovákiai beavatkozás hatására⁷) 1972-ben visszatért az MSZMP-be, egyúttal jelezte is a pártvezetés felé, hogy publikációs tervei vannak.⁸ Gáspár Sándor azt vetette fel, hogy Marosánt az emlékezetpolitika szolgálatába kellene állítani.⁹ Ennek eredmé-

³ KADÁR Zsuzsa: Adalék Marosán György koncepció peréhez. *Eszmélet*, 1993/20. 125.

⁴ HORVÁTH Julianna–RIPP Zoltán: *Ötvenhat októbere és a hatalom*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 78–79.

⁵ Márton Erzsébet tartóztatta le 1956. október 31-én. A történetekre mindketten másképp emlékeznek. Lásd SZAKOLCZAI Attila (szerk.): *1956*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 466–470.

⁶ SIPOS Levente: Szakitás. Marosán György és Kádár János. *Rubicon*, 2004/8–9. 49–55.

⁷ Ifj. Marosán Györggyel történt beszélgetés alapján.

⁸ Nem kevés feladatot adott ezzel az Agitációs és Propaganda Bizottságnak, ahol külön téma volt „Marosán György életrajzi regénye”. A jegyzőkönyvekből kiderül, hogy „a kézirat érdekességét elsősorban a szerző személye adja”, nem pedig egy „hivatásos író”. – Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1964. március 11-i ülésének jegyzőkönyve. MNL OL M-KS 288. f. 41/19. ö. e.

⁹ „[...] csak azt akarom jelezni, hogy a nagy jó mellett – hogy ő visszalép a pártba – azért lesznek gondjaink, arra fel kell készülni, nem szabad az időt, fáradságot sajnálni. [...] Például jövőre lesz a két munkáspárt egyesülésének 25. évfordulója. [...] ebben Marosánnak is lehetne valamilyen szerepet adni.” – Gáspár Sándor levele Kádár Jánosnak. Idézi: HUSZÁR Tibor: *Kedves, jó Kádár elvtárs! Válogatás Kádár János levelezéséből 1954–1989*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 406–407.

nyeképp a hatvanas évek második felétől könyvei (ezek közül a legfontosabbak a Magvetőnél megjelent emlékiratai a *Tények és Tanúk* sorozatban¹⁰), cikkei és szereplései révén az idős munkásmozgalmi harcos képe alakult ki róla a közvéleményben. A következő évtizedek során rendre ebben a szerepben tűnik fel különböző (főként a mozgalom történetével foglalkozó) tévéműsorokban, dokumentumfilmekben.¹¹

Barátként ekkoriban Márkus László történészt¹² és Nadas Tibor operaénekest tartotta számon. Ők azok, akikkel a családja mellett a legtöbbet érintkezett – és természetesen az Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezetének férfikórusa, ahová nyugdíjas éveiben is eljárt énekelni. A hetvenes években többször járt nyugaton is, hogy tárgyaljon az ottani szociáldemokratákkal és szakszervezeti vezetőkkel. Ezekről az utakról rendszeresen be is számolt.¹³

Az 1980-as évtizedre már a párt és a munkásmozgalom „nagy öregjének” számított. A munkások közül érkező, nyelvéket értő, őket felkaroló politikus alakjában tűnt fel Gulyás Gyula és Gulyás János Papp Lászlóról szóló 1981-es dokumentumfilmjében is.¹⁴ A munkásmozgalom történetéről és a politika világáról is gyakran hívták előadásokat tartani – akár vidékre is. Amikor például a (szintén Gáspár Sándor vezette) Szakszervezetek Országos Tanácsa felállította a bizalmi akadémiaát 1982-ben, akkor az ideológiai háttér biztosítására őt

¹⁰ 1967-től megjelent kötetei: MAROSÁN György: *Tüzes kemence*. Magvető Kiadó, Budapest, 1967; MAROSÁN György: *Az úton végig kell menni*. Magvető Kiadó, Budapest, 1972; MAROSÁN György: *Ember és kenyér*. Táncsics Kiadó, Budapest, 1979.

¹¹ A teljesség igénye nélkül: Ötszemközt (1973. szeptember 27.), József Attiláról kortársai (1977. február 10.), A forradalmak nemzedéke. Utak a magyar októberhez (1978. december 21.); Fiatalok órája (1979. március 9.).

¹² Márkus visszaemlékezésében arról ír, hogy már 1988-ban érték támadások a szakmán belül azért, mert barátságot ápolt Marosánnal. Bírálói között elsősorban Litván Györgyöt és Révész Andrást említi meg. Lásd MÁRKUS László: *Forog a hinta. Szocdemek 1988–1994*. Willy Brandt Alapítvány, Budapest, 1999. 16–17.

¹³ SIMON István: *Bal-kísértés. A kádári külpolitika és a nyugati szociáldemokrácia*. Digitalbooks.hu, Budapest, 2012. 88–91.

¹⁴ *Pofonok völgye, avagy Papp Lacit nem lehet legyőzni*. Rendező: Gulyás Gyula és Gulyás János, 1981.

kérték fel. Így született meg a Népszava Fórum-füzeteinek sorozatában *A bizalmi* című tanulmánya, mely kapcsán a Magyar Televízió 1982 decemberében egy közel félórás riportot is készített Marosánnal.¹⁵ Szintén ideológiai képzés céljából született az MSZMP Pártfőiskoláján tartott előadásai alapján *A mozgalom* című munkája 1984-ben.¹⁶

Az utolsó békeév

1988 igen eseménydús volt Marosán György számára. Nem könnyű évet hagyott maga mögött: 1987-ben elveszítette feleségét. Családja nem hagyta magára: lányával lakott, fia hetente meglátogatta. Május 15-én lett nyolcvanéves: születésnapja alkalmából a Magyar Televízió 1-es csatornája (a fentebb idézett) *Történelmi monológ*¹⁷ címmel sugárzott műsorában emlékezett meg személyéről. Ez Marosán életútját csak a kádári konszolidációig tekintette át, a pártból való kilépéséről, későbbi pályafutásáról csupán pár homályos kijelentés hangzott el.

A *Népszabadságban* megjelent köszöntő egy „küzdő, gondolkodó” munkásmozgalmi harcos képében ábrázolta, aki „tévedett maga is, de volt ereje és bátorsága állandóan szembenézni önmagával”. Az MSZMP-vel történt szakítást itt is egy bizonytalan félmondat említi csak meg, inkább a politikai önéletírás műfajának megújítójaként emlékeztek rá, a demokratikus szocializmusról szóló egykori kijelentéseit pedig párhuzamba állították a gorbacsovi reformokkal.¹⁸

A *Népszavában* „szuggesztív, színes egyéniségét”, regényes életútját és szenvedélyes beszédkészségét emelték ki személye kapcsán. A cikk a már említett romantikus munkásmozgalmi harcos képét kívánta erősíteni, aki a koalíciós időkben rendíthetetlen népszónok, a Rákosi-féle koncepciós perek áldozata,

¹⁵ MAROSÁN György: *A bizalmi*. Népszava, Budapest, 1982.

¹⁶ MAROSÁN György: *A mozgalom*. MSZMP KB, Budapest, 1984.

¹⁷ A felvétel 1986-ban készült.

¹⁸ E. FEHÉR Pál: Marosán György köszöntése. *Népszabadság*, 1988. május

az „ellenforradalom” után pedig „a konszolidáció” meghatározó alakja volt. A párttal való szakítást e helyütt is egy rövid mondatban említették meg, ami inkább sugallta a megérdemelt nyugdíjas évekbe való visszavonulást, mint a színpalak mögött lezajlott konfliktust.¹⁹

A *Magyar Nemzet*ben is írtak róla: köztisztelőben álló személyiség, akinek sokan adnak a véleményére, és aki „tisztá és minden megpróbáltatáson keresztül következetes” életet élt.²⁰

A Központi Bizottság nevében Kádár levélben köszöntötte őt,²¹ noha a közöttük fennálló barátság ekkor már csak emlék volt. Történt mindez pár nappal az MSZMP országos értekezlete előtt, melyen Grósz Károly lett a párt főtitkára, Kádárt pedig hatalommal nem rendelkező elnökké választották meg.

Korával és életútjával Marosán maga is számot vetett a *Mozgó Világ* lapjain.²² Írása nem mentes a keserűségtől, mely főleg generációs ellenszenvből, a világban zajló változások ellenzéséből fakadt: „[...] lassanként nem sikk olvasni, tanulni”. Vagy: „A mai 20, 30 évesek semmiféle ismerettel, azonosulással nem rendelkeznek erről az időről, mondjuk meg őszintén, nem is érdekli őket.” Kijelenti, hogy az 1949-es választásokig minden tettét vállalja, de az azt követő időszakból a Rajk-pert és az első ötéves tervet már elítéli. Magáról azt írja, hogy Rákosi terveivel szemben védelmébe vette a könnyűipart – egészen a börtönévekig. A szabadulása utáni állapotokat kaotikusnak írja le, 1956 pedig – értelmezésében – ennek a csúcsa: csőd, katasztrófa. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány „jó politikai munkával, becsületes munkával” beindította az életet, amire ismét büszkén tekint vissza. A későbbiekben azonban ismét voltak olyan időszakok, amikor nem találta a helyét – ezért inkább nem vett részt az akkori munkában. Önigazolásképpen saját jelenére utal, amikor is a világ paradigmaváltáson esik át,

¹⁹ DIÓSDI László: Marosán György köszöntése. *Népszava*, 1988. május 14.

²⁰ KÖVES Rózsa: A történelmi monológról. *Magyar Nemzet*, 1988. május 17.

²¹ HUSZÁR Tibor: I. m. 672–673. A levelet Gáspár Sándor, a SZOT elnöke adta át Marosánnak.

²² MAROSÁN György: Leltár – végrendelet. *Mozgó Világ*, 1988/1.

ő pedig ezt előre érezte, jelezte. Érzí a változás szükségességét, és nagy bizalommal fordul a Gorbacsov-féle reformok felé.

1988 júniusában Szombathelyen találkozhatunk a nevével: az ötvenedik jubileumát ünneplő munkásdalos találkozó egyik legöregebb tagjaként üdvözölték őt a Vas megyei párttagok.²³ Ő maga úgy emlékezett vissza e rendezvénysorozatra, mint erőpróbára, kiállásra a Horthy-rendszer ellen. Számára a dalárda nemcsak szabadidős tevékenység volt, hanem politikai aktus is egyben.²⁴ Valójában a munkásdalos mozgalom ekkor már túl volt a zenitjén: sokak számára hitelét veszítette,²⁵ a rendszerváltás után el is tűnt.

Ebben az évben jelent meg új könyve,²⁶ melyben az ellene indított koncepciók perről és börtönéveiről ír. Fia, ifjabb Marosán György pályafutásában is komoly változás következett be, mert ez év augusztusától a Grósz-kormány sajtóirodájának vezetője lett, Bányász Rezsőt váltva ezen a poszton.²⁷

A nyugalom azonban 1988 őszére végleg szertefoszlott. Az új, Grósz-féle pártvezetés kénytelen volt elfogadni, hogy az elmúlt harminc év azon vívmányai, melyek a társadalom és a hatalom közötti nyugodt viszonyt biztosították, fenntarthatatlanok. A teljes foglalkoztatottság feladása és a társasági törvény megjelenése is ezt bizonyította. A pártnak a glasznoszty szellemében született májusi állásfoglalásában olvasható, hogy a szocialista demokrácia fontos elemének tekintik a társadalmi nyilvánosságot.²⁸

Az év végére a sajtó önállósága erősödni kezdett a központi akaráttal szemben: az Agitációs és Propaganda Osztály szerepét

²³ *Népszava*, 1988. június 20.

²⁴ MAROSÁN György: „Zúgjon dalunk”. A szombathelyi munkás dalos találkozó 50. évfordulójára. *Vasi Szemle*, 1988/4.

²⁵ TOKAJI András: *Mozgalom és hivatal. Tömegdal Magyarországon 1945–1956*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1983. 169–176.

²⁶ MAROSÁN György: *Nincs visszaút. Emlékeim az 1948–1956-os évekből*. ELTE ÁJK, Budapest, 1988.

²⁷ *Népszava*, 1988. augusztus 12.

²⁸ ROMSICS Ignác (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999*. II. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 425–426.

a Társadalompolitikai Osztály vette át, a Tájékoztatási Hivatal megszűnt. Ennek élénkítő hatását lehetett ekkor érezni.²⁹

Bíráló hangok jelentek meg, amihez a hatalmi elit nemigen volt hozzászokva. Míg a pártvezetés lépéseit az újságírók csak óvatos kritikával merték illetni,³⁰ addig a „partvonalon kívül” rekedt politikusokkal már merészebbek voltak.

Ez a bátrabb hang Marosánt is igen hamar megtalálta. 1988 októberében Véghe Oszkár a *Népszava* hasábjain emlékezett meg a magyar szakszervezetek 1948-as kongresszusáról. Ennek apropóján megemlíti Marosán szerepét a Szociáldemokrata Párt jobboldalával való leszámolásban, sőt: a lemondott politikusok elleni vádakát igazságtalannak minősíti. A továbbiakban azonban Marosán személyét nem kritizálja³¹ – az ilyen és ehhez hasonló típusú bírálatok azonban ezek után sűrűsödni kezdtek.

1988 őszén a magyar belpolitikai élet eseményei is felgyorsultak: szeptember 3-án jelentette be „társadalmi szervezette” alakulását a Magyar Demokrata Fórum (MDF), október 23-án erős rendőri jelenlét mellett, de békésen lezajlott az első megemlékezés 1956-ról, novemberben pedig a politikai élet pluralizációja a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ, november 13.) és a Független Kisgazdapárt (FKgP, november 18.) megalakulásával folytatódott. A „versengő egypártrendszerre” válasz közepette ifj. Marosán György kormányzóvivő (még az MDF párttá alakulása kapcsán) azt nyilatkozta a Magyar Rádió *168 Óra* című műsorában, hogy a jelenségben semmi meglepő nincsen, aggodalomra nincs ok.³² A változás sebességét azonban mutatta, hogy november végén Grósz a miniszterelnöki pozíciót átenged-

²⁹ TAKÁCS Róbert: A sajtószabadság határmezsgyéi az államszocializmus korában (1948–1989). In: PAÁL Vince (szerk.): *A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013. 515–524.

³⁰ Például a *Magyar Nemzet* a Grósz–Ceașescu-találkozó kapcsán a magyar diplomáciát „tehetetlennek”, Grósz látogatását „jóhiszeműnek” nevezte. Lásd MARTIN József: Fegyelmeztetn. *Magyar Nemzet*, 1988. augusztus 30.; PETHŐ Tibor: *A Magyar Nemzet története 1938–2018*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018. 342.

³¹ Dr. VÉGH Oszkár: A fordulat kongresszusa. *Népszava*, 1988. október 17.

³² *Népszabadság*, 1983. szeptember 4.

te Németh Miklósnak, akiről úgy gondolta, hogy az általa elképzelt rendszerstabilizáló reformok híve lesz – ám később meglehetősen „önjárónak” bizonyult. A Németh-kormány szóvivője ifj. Marosán György maradt. Mindeközben a sorra születő ellenzéki pártok megjelenése arra sarkallta Grószot, hogy november 29-én a televízió által közvetített sportcsarnokbeli beszédében a fehérterror visszatérését jövendőlvé rázza fel követőit. Valójában ez inkább a hatalom ingatag voltára világított rá, valamint arra, hogy már nem képes az eseményeket kézben tartani.³³

A kártyavár összedől

1989-et gyakran említik „annus mirabilisként” – nem ok nélkül. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió kivonja a térségből csapatait és nem tud gazdasági segítséget nyújtani szatelitpártjainak, a kelet-közép-európai országokban (Románia kivételével) vér nélküli rendszerváltások sora zajlott le. Csehszlovákiában a Vencel tér, Németországban a berlini fal leomlása, Lengyelországban és Magyarországon a kerekasztal vált az átmenet jelképévé.

A politikai koordináta-rendszer átalakulása már év elején érződött. Ennek egyik első, fontos vetülete a történelmi emlékezet változása Pozsgay Imre január 28-i kijelentése nyomán (ami szintén a Magyar Rádió *168 Óra* című műsorában hangzott el), amikor az 1956-os eseményeket népfelkelésnek minősítette. Kijelentését az MSZMP KB által felállított történelmi albizottság 1989. január 27-i *Történelmi utunk* című tanulmányára alapozta.³⁴

Ez utóbbi főszereplőnk szempontjából sem elhanyagolható fejlemény, hiszen Marosán ebben az évben három könyvvel is jelentkezett: az első a munkásdalos mozgalom, szűkebben pe-

³³ RIPP Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 256–258.

³⁴ Uo. 269.

dig az ÉDOSZ kórusának történetét foglalta össze;³⁵ a másik két kötet pedig visszaemlékezéseinek sorát gyarapította.³⁶

Utóbbiakat a Hírlapkiadó Vállalat jelentette meg *Tabu* című új sorozatának részeként. *A tanúk még élnek* április 27-i bemutatóján Vágner Ferenc vezérigazgató társaságában Marosán többek között arról beszélt, hogy a Kossuth Könyvkiadó nem merte, a Népszavának pedig nem engedték, hogy megjelentesse emlékiratait,³⁷ ezért nem is hitt abban, hogy ezek még az ő életében napvilágot látnak. „Tudtam, hogy a figurák okozzák a gondot – és az események. Az, hogy így fölgyorsul az utolsó két év, arra nem voltam felkészülve” – nyilatkozta a Magyar Televízió riporterének.³⁸ A kötetből már jelentek meg részletek a *Népszabadság* hasábjain, aminek kapcsán Marosán ellen már ekkor feljelentést tettek.³⁹ Az újonnan alakult pártok közül az FKGP budapesti szervezete emelt kifogást ötvenhatos emlékiratainak megjelenése ellen, ugyanis sértőnek gondolták a forradalom (ekkor még: felkelés) emlékére nézve.⁴⁰ Bakó Endre irodalomtörténész pedig az *Alföld* hasábjain „szedte szét” Marosán munkáját: többek között a logikus érvelés hiányát, az átideologizált valóságot, valamint Nagy Imre alakjának eltorzítását vetette a szerző szemére.⁴¹

³⁵ MAROSÁN György: *Dal és kenyér. Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezete*, Budapest, 1989.

³⁶ 1956–1957-ről: MAROSÁN György: *A tanúk még élnek*. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989; 1958–1973-ról: MAROSÁN György: *Fel kellett állnom*. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989.

³⁷ Ezen állítását alátámasztó iratot eddig nem találtunk. Az azonban biztos, hogy az előző, letartóztatásáról szóló *Nincs visszaút* című kötet kézirata is tizenegy évet várt a megjelenésre. Az Agitációs és Propaganda Bizottság Nemes Dezsőt és Gáspár Sándort kérte fel előzetes lektorálásra, s valószínűleg ennek eredménye volt, hogy a kötet a Grósz-érában jelenhetett csak meg. – Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság 1977. július 5-i üléséről. MNL OL M-KS 288. f. 41/287. ó. e.

³⁸ *Megjelent Marosán György A tanúk még élnek – 1956 című könyve a Hírlapkiadó Vállalat gondozásában*. https://nava.hu/id/02105_1989/ (Letöltve: 2019. 03. 25.)

³⁹ *Népszabadság*, 1989. április 28.

⁴⁰ *Magyar Nemzet*, 1989. május 13.

⁴¹ BAKÓ Endre: Önkényes történelemszemlélet. *Alföld*, 1989/8. 93–95.

Az 1956-os forradalom eseményeinek átértékelése a demokratikus átmenet meghatározó kérdése lett. Ennek központi alakjává Nagy Imrét emelték.⁴² Június 16-án a Történelmi Igazságtétel Bizottsága szervezésében megtörtént a mártír miniszterelnök, valamint Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József és az „ismeretlen hősök” újratemetése, melynek ravatalát a Hősök terén állították fel. Az aktus sokak számára a magyarországi szocializmus szimbolikus végét jelentette.⁴³ Egy hónap sem telt el, és a televízió újabb temetést közvetített: Kádár Jánosét. Marosán a *Népszabadságban* búcsúzott, de talán nemcsak az MSZMP néhai elnökétől, hanem talán magától a rendszertől is: „Mi most átlépünk egy századfordulót, s velünk lezárult a múlt. Mi már nem érthetjük, ami itt történik.”⁴⁴

A közelmúlt átértékelése és Kádár halála miatt a fókusz az 1956 utáni megtorlás további felelőseire kezdett irányulni. Július végén hangzott el a Magyar Rádióban Borenich Péter riportja Vida Ferencsel, a Nagy Imre-per tanácsvezető bírójával. Ezt követően a Magyar Nemzet augusztusban közölte Litván György cikkét, melyben kitért Marosán megtorlásban játszott szerepére és felelősségére, és amellett érvelt, hogy Vida csupán végrehajtotta a pártállam vezetőinek akaratát.⁴⁵

1989 októbere ismét több sorsfordító eseményt hozott. Ekkor zajlott az állampárt sorsáról folytatott vita az MSZMP XIV. kongresszusán, miközben az NDK-ban Erich Honecker még a keletnémet állam fennállásának 40. jubileumát ünnepeltette – az egyre gyakrabban felbukkanó „Gorbi, Gorbi hilf uns!” feliratok mellett. Honecker tizenkét nap múlva lemondott, átadva a hatalmat Egon Krenznek, s ezzel a rendszerváltás folyamata az NDK-ban is megindult. Az MSZMP bomlása ennél gyorsabb volt: az állampárt már a kongresszus második napján feloszlatta önmagát. A szakadás

⁴²RAINER M. János: Ötvenhat – nyolcvankilencben. *Népszava*, 2001. október 22.

⁴³SALAMON Konrád: *Rendszerváltoztató újratemetés. 1989. június 16.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.

⁴⁴SERES Attila: Marosán György: Átlépünk egy századfordulón. *Népszabadság*, 1989. július 7.

⁴⁵LITVÁN György: Fanatizmus és cinizmus. *Magyar Nemzet*, 1989. augusztus 7.

következményei közismertek: az MSZMP jogutódja (s egyben a pártvagyon továbbvivője) a társadalmi átalakulást támogató-elfogadó reformirányzat képviselőiből megalakult Magyar Szocialista Párt (MSZP) lett, melynek pártelnöke (a Marosánhoz hasonlóan volt szociáldemokrata) Nyers Rezső lett.⁴⁶

Mindeközben a *Tabu* sorozat következő részeként megjelent Marosán újabb memoárja *Fel kellett állnom* címmel. Visszhangja (a rövidebb ismertetőket leszámítva) már nem volt akkora, mint a tavasszal megjelent kötetnek. A bemutatón tett nyilatkozata szerint az ország közélete mélyponton van; mind Európában, mind Magyarországon nehézzé vált marxistának lenni, viszont az MSZMP-t szerinte „nem lehet csak úgy lesöpörni”.⁴⁷

Az októberi könyvpiacra azonban felbukkant egy másik kötet is, amelyik már nemcsak az emlékezet-, de az aktuálpolitika vizeit is felkavarta. Ez Bokor Imre ezredes *Kiskirályok mundérban* című munkája volt, melyben a Magyar Néphadseregben uralkodó állapotokról írt – addig nem tapasztalt nyíltsággal. A könyv főként Czinege Lajos egykori honvédelmi miniszter úrhatnám életvitelére és az általa elkövetett törvénytelenésekre koncentrált, de más katonai vezetők viselkedéséről is lerántotta a leplet.⁴⁸ A „Czinege-ügy”⁴⁹ hamarosan országos méretűvé duzzadt: Bokor Imrét nyugdíjazták, az Országgyűlés Raffay Ernő vezetésével Honvédelmi vizsgálóbizottságot állított fel, hogy feltárják a könyv valóságtartalmát és Czinege Lajos felelősségét. Ennek kapcsán 1990. február 6-ára Marosánt is beidézték, ugyanis 1957-ben az MSZMP KB titkáráként a hadsereg ügyeit is felügyelte. A meghallgatáson Marosán elmondta, hogy Czinege nem született korruptnak, „csak a körülmények tették azzá”. Kinevezésének felelősségét Kádárra hárította, mondván,

⁴⁶ ROMSICS Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás...* Rubicon-ház, Budapest, 2003. 182–184.

⁴⁷ *Magyarország*, 1989. október 13.; *Népszava*, 1989. október 20.; *Népszabadság*, 1989. október 20.

⁴⁸ BOKOR Imre: *Kiskirályok mundérban*. Új Idő, Budapest, 1989.

⁴⁹ Lásd CSEH Géza–MAJTÉNYI György: „Voltak kiszemelt vadjai, amelyeket éveken át keresett”. A honvédelmi miniszter. In: MAJTÉNYI György–SZABÓ Csaba–MIKÓ Zsuzsanna (szerk.): *Kommunista kiskirályok*. Libri Kiadó, Budapest, 2019. 35–56.

hogy ő maga alkalmatlannak tartotta Czinegét, sőt tiltakozott is személye ellen. Erre az évrre azonban rácăfolt Trombitás Dezső nyugalmazott vezérőrnagy, aki felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a Politikai Bizottságban feltételezhetően Marosán is igennel voksolt Czinege kinevezésére.⁵⁰

Az Országgyűlés a Nemzeti Kerekasztalnál kötött megállapodásokhoz híven végrehajtotta az alkotmány módosítását, majd megkezdték a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonásáról. Október 23-án pedig Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök kikiáltotta a harmadik Magyar Köztársaságot.⁵¹

Marosán ezután novemberben, a Nemzeti Sportcsarnokban rendezett Országos Szakszervezeti Gyűlésen bukkant fel ismét. A szakszervezeti tagság a rendszerváltás gazdasági következményeitől való (utólag beláthatjuk: jogos) aggályait vitatták meg, valamint azt, miként viszonyuljanak az érdekvédelmi szervezetek a hirtelen jött többpártrendszer szereplőihöz és a választásokhoz.⁵²

A pártszakadást követően az MSZMP reformellenes szárnya folytatta a XIV. kongresszust. Árulásként élték meg az előzményeket, így bejelentették, hogy az MSZMP jogilag nem szűnt meg, és továbbra is Grósz Károlyt tekintik főtitkárnak.⁵³ A december 17-i összejövetelt Marosán beszéde nyitotta meg. Hangsúlyozta a régi párttal fennálló folytonosságot, de jelezte azt is, hogy ez már nem a kádári MSZMP. Marosán kiemelte, hogy a régi-új párt a szakszervezeti mozgalomra alapozva kíván tovább politizálni, majd ismét hitet tett a marxizmus mellett. Hozzátette azt is, hogy testvérhaborúban nem akar még egyszer részt venni. Tizennyolc perces beszédét állítólag tizenháromszor szakították félbe tapssal. Az ellene hozott 1962-es párthatározatot, melyben Marosánt a kádári vezetéssel szembeni kritikái miatt elmarasztalták, ekkor, utólag, semmisnek nyilvánították, s a párt tiszteletbeli elnökévé választották.⁵⁴ A pártvezetés minden bizonnyal azt kívánta demonstrálni a „megbocsátás” eme gesz-

⁵⁰ DESI János: Czinege, a verekedős. *Magyar Nemzet*, 1990. február 7.

⁵¹ ROMSICS Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás...* I. m. 185.

⁵² *Népszava*, 1989. november 18.

⁵³ RIPP Zoltán: I. m. 481.

⁵⁴ *Népszava*, 1989. december 13.; *Magyar Nemzet*, 1989. december 18.

tusával, hogy a „[...] párt szakít elődje hibáival” – ahogy Grósz Károly beszédében ezt hangsúlyozta. Viszont a következőket is hozzátette: „Hibát követnénk el, ha a múlt értékelésével foglalkoznánk ma, s nem elsősorban a jelen és a jövő feladataival.”⁵⁵

Miközben Marosán megmaradt a régi-új MSZMP tagjának, fia átlépett az MSZP soraiba. Ő is politikai támadások célkeresztjébe került, amikor február 19-én a *Népszavában* Kovács Júlia *Hétindító* című írásában hatalomátmentéssel vádolta meg a Marosán családot. A vádakra ifj. Marosán György február 23-án reagált, mely során (nem először és nem utoljára) leszögezte, hogy apjával több dologban nem értenek egyet – megtagadni azonban nem fogja őt.⁵⁶ Érdekes adalék, hogy az 1990. március 25-én tartott országgyűlési választások alkalmával az MSZP képviselőjelöltjeként indult Budapest 20. számú választókörzetében, kihívója pedig ifj. Rajk László, a szabad demokraták jelöltje volt. A választást itt Rajk nyerte.

1989 novemberében bontott zászlót ismét a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP), mely azonnal semmisnek nyilvánította az 1948-as pártfúziót. Az eseményről a *Népszava* újságírója az egykori szociáldemokrata Marosán véleményét is megkérdezte, aki csak annyit mondott, hogy a történelmet „nem tehetik meg nem történtté”.⁵⁷ Egy évvel később, 1990. december 13-án azonban a három szocialista párt képviselői egy rövid időre mégis leültek egy asztalhoz: ekkor emlékeztek meg ugyanis a Szociáldemokrata Párt születésének 100. évfordulójáról. Az MSZP részéről Nyers Rezső, az MSZDP részéről Petrasovits Anna, míg az MSZMP képviseletében Marosán jelent meg. A megemlékezés visszhang nélküli maradt, hisz ekkor már mögöttük voltak a tavaszi szabad választások, melyek egyértelműen kifejezték a társadalom bizalmatlanságát (és érdektelenségét) a százéves munkásmozgalom képviselőivel szemben.⁵⁸

⁵⁵ *Népszava*, 1989. december 18.

⁵⁶ Ifj. MAROSÁN György: Családi hatalomátmentés? *Népszava*, 1990. február 23.

⁵⁷ *Népszava*, 1989. december 13.

⁵⁸ A három párt közül az MSZP tudott csak bejutni az országgyűlésbe 8,55%-kal. Az MSZDP és az MSZMP az első fordulóban a szavazatok 3,55, illetve 3,68%-át tudta csak megszerezni.

Célkeresztben

Marosán egészen 1989-ig aktív, egészségtudatos életmódot élt. Reggelente tornázott, eljárt úszni a Margitszigetre. Egy májusi záport követő tüdőgyulladás azonban kikököntette ebből az életvitelből. Innentől számíthatjuk fizikai és szellemi leépülését. A híreket és közéletet továbbra is figyelemmel kísérte, ám a változások érzékelése egyre inkább nehezebbre esett. Talán ennek a felborult helyzetfelismerő-képességnek köszönhető, hogy azt hitte: tud még változtatni a dolgok menetén. Ezt a hozzáállást használta ki a Grósz-, majd később Thürmer-féle MSZMP (majdani Munkáspárt), amikor a párt „arcának” kérte fel. A kezdeti lelkesedés azonban (ahogy a fenti interjúk kapcsán is látszott) alábbhagyott, átcsapott érdektelenségbe és csalódottságba. Az életmű romjait látva ez egyfajta menekülés lehetett a részéről. A személyét ért támadásokkal nem törődött, pereskedéshez, válsznyilatkozatok kiadásához sem volt kedve.⁵⁹

Az 1990-es választások győztese az MDF lett. Az új kormány és az újszülött magyar demokrácia megannyi próbatétel előtt állt, miközben a múlt gazdasági-politikai örökségével is szembe kellett néznie. Marosán utolsó évei kapcsán még két, ekkoriban igen fontos belpolitikai vitát kell megemlítenünk.

Az első problémakör az igazságtétel volt. Ezzel kapcsolatban Antall József miniszterelnök többször is kifejtette, hogy a békés átmenetet tartja kívánatosnak, hiszen egy jól működő polgári demokráciában nem jöhet szóba a leszámolás.

Az MDF 1989-es programjában humánus elszámoltatásról, a múlt eseményeinek józan elemzéséről olvashatunk.⁶⁰ Ezzel szemben állt a szabad demokraták *AZONNAL* című röplapja, melynek 3. pontja arról szólt, hogy a párt kormányra kerülve kezdeményezni fogja az előző rendszer bűnöseinek felelősségre

⁵⁹ A Marosán Júliával történt beszélgetés alapján. Készült: 2019. március 30.

⁶⁰ A Magyar Demokrata Fórum programja – 1989. Forrás: <https://nezopontintezet.hu/files/2012/03/A-Magyar-Demokrata-F%C3%B3rum-Programja-1989.pdf> (Letöltve: 2019. 09. 13.)

vonását.⁶¹ Megjegyzendő, hogy a kiadvány eme passzusa nem egyezett az SZDSZ 1989-es programjával,⁶² ami egyfajta párton belüli bizonytalanságot is jelzett.⁶³

Antall fenti álláspontja miatt került konfliktusba pártja jobbszárnyával és az ellenzék azon részével, ahol igény mutatkozott az igazságtétel végrehajtására. 1991 nyarán született meg az Antall által ellenzett Justitia-terv: az MDF belső munkacsoportjának 11 pontos javaslata – a szabad demokraták röplapjához hasonlóan – felelősségre vonást ígért.⁶⁴ Ősszel a parlament elé is került a Zétényi–Takács-féle igazságtételi törvényjavaslat.⁶⁵ A kérdés napjainkig megoldatlan maradt, a közlemlékezet pedig mindmáig őrzi a miniszterelnök ezzel kapcsolatos *bonmot*-ját.⁶⁶

A második problémakör a „médiaháború” volt, amelynek fő tétje ekkor az volt, milyen ellenőrzést gyakorolhasson a kormányzat az állami média felett.⁶⁷

Marosán György nevével a rendszerváltás e két konfliktushalmazának keresztt metszetében találkozhatunk – legalább négy ízben.

⁶¹ DEBRECZENI József: *A miniszterelnök*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 266–268.

⁶² „Az SZDSZ álláspontja szerint a független politikai szervezetek [...] nem kezdeményezik, illetve nem támogatják, hogy eddigi politikai tevékenységéért, döntéseiért bárkit büntetőjogilag felelősségre vonjanak, vagy más módon külön hátrányokkal sújtsanak; a törvénytelen ségek elkövetőire a köztörvényes bűncselekmények elévülési szabályait tekintik irányadónak; mindez nem jelenti azt, hogy nem kívánjuk a múlt bűneinek következetes feltárását.” *A Rendszerváltás programja*. Forrás: <http://rajk.info/hu/a-rendszervaltas-programja.pdf> (Letöltve: 2019. 09. 13.)

⁶³ Lásd RIPP Zoltán: *Szabad demokraták. Történeti vázlat a Szabad Demokraták Szövetségének politikájáról (1988–1994)*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1995. 47.

⁶⁴ UNGVÁRY Krisztián: *A szembenézés hiánya*. Ungváry O+F Kft., Budapest, 2017. 55.

⁶⁵ Uo. 59–62.

⁶⁶ „Tetszettek volna forradalmat csinálni.” Idézi: DEBRECZENI József: I. m. 270.

⁶⁷ A témához bővebben lásd BAJOMI-LÁZÁR Péter: *A magyarországi médiaháború*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001; SIPOS Balázs: *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkori története*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. GYURCIZA Péter: *Média-csata-tér. Fejezetek a magyar média és a hatalom utóbbi 25 évének történetéből*. Pont Jó Nekem Kft., Budapest, 2012; PAÁL Vince (szerk.): *A magyarországi médiaháború története...* I. m.

Elsőként 1990-ben Domonkos László *A hóhér vigyorog* című könyvének megjelenése kapcsán. A szerző, aki újságíró, később Csoóri Sándor köréhez tartozó író, Marosánt Szapolyai János és Haynau mellé helyezi, személyét illetően nem fukarkodik a negatív jelzőkkel („alacsony intelligenciájú”, „beteges feltűnési viselkedésben szenved” stb.).⁶⁸ A könyvről kritika, recenzió a napisajtóban és tudományos folyóiratokban nem jelent meg.

1991 novemberében nagy visszhangot váltott ki Dénes János⁶⁹ országgyűlési képviselő felszólalása a Zétényi-Takács-törvénnyel kapcsolatos vitában. Dénes a III/III-as ügynökök szerepével szemben a „fő bűnösök” felelősségét hangsúlyozta. Szerinte ugyanis nincs értelme addig „sokadrendű kis kapcabetyárokról” beszélni, amíg „Marosánt, egynéhány társát fel nem akasztottuk”.⁷⁰ Véleményét az újságolvasó közönség már ismerhette, hiszen októberben tett hasonló nyilatkozatokat⁷¹ egy terjedő pletyka kapcsán. Eszerint Marosán Györgyöt családja és ismerősei rejtőzködésre szólították fel, hogy az esetleges fizikai bántalmazást elkerülje. A gyanúba keveredett Magyar Politikai Foglyok Országos Szövetsége nevében Hornyák Tibor utasította vissza az ezzel kapcsolatos fejtegetéseket, míg a Nemzetbiztonsági Hivatal közleményt adott ki arról, hogy nincs tudomásuk Marosán vagy más személyek veszélyeztetettségéről, ezért ez ügyben hivatalos intézkedést nem tesznek.⁷²

A felszólalást követően cikksorozat jelent meg Marosánról a *Népszava* hasábjain. November 14-én újságírók keresték fel,

⁶⁸ DOMONKOS László: *A hóhér vigyorog. Számadás és vádirat*. Universum Kiadó, Szeged, 1990. 1–85. A kötet Szegeden jelent meg, s bár van lektora (Belényi Gyula) és bibliográfiája, mind nyelvhasználata, mind kutatómódszertana szempontjából inkább nevezhetjük politikatörténeti témájú pamfletnek, mint tudományos munkának. A 85 oldalas füzet Marosánról azt állítja, hogy már az előző rendszer törvényei alapján is bűnösnek tekinthető hazaárulás, hűtlenség és népirtás tekintetében.

⁶⁹ Dénes 1956-ban a Kőbányai Gyógyszergyár munkástanácsának elnöke volt, 1990-ben az MDF színeiben került a parlamentbe. November 13-án elmondott beszéde idején már független képviselő, 1993-ban pedig már a Magyar Igazság és Élet Pártja frakciójában találjuk.

⁷⁰ A teljes felszólalás szövegét lásd <https://www.parlament.hu/naplo34/146/1460054.html> (Letöltve: 2019. 05. 19.)

⁷¹ *Népszava*, 1991. október 18.

⁷² *Népszava*, 1991. október 19.

hogy kommentálja az esetet. Itt azonban elmondta, hogy elzárkózik a sajtótól, a *Népszavának* is csak azért válaszol, mert hozzájuk kötődik. Dénes felszólalására annyit reagált, hogy nem fél, munkásmozgalmi életútját nem tagadta meg. Az új rendszer kapcsán leginkább a növekvő munkanélküliség aggasztja – ezt ideológiáktól független problémának tartja.⁷³

A lap ezt követően történészeket is kérdezett a Marosán-életútról. Elsőként a Svájcban élő Gosztonyi Péter nyilatkozott. A főleg a Horthy-korszakkal kapcsolatos munkáiról ismert történész meglehetősen tömör, szubjektív megállapításoktól nem mentes összefoglalását adta Marosán pályafutásának. Véleménye szerint az SZDP-t hátba szúrta, ám ez az árulás nem fizetődött ki, hiszen Rákosi börtönébe került – ahol (azóta sem publikált keletnémet dokumentumokra hivatkozva) állítása szerint a szovjet titkosszolgálat beszervezte Marosánt. 1956 után szerinte ő volt Kádár „első számú demagógja” és „kettes számú helyettese”, aki (szóbeli források alapján) a salgótarjáni sortűz fő felelőse is egyben. Szerinte számos akasztás és meg-hurcoltatás is a lelkén szárad. Önkritikára képtelennek tartotta, akit az 1970-es évekig „süllyesztőben” tartanak, hogy utána (szerinte) marginális nyugati szociáldemokratákkal rázhasson kezét. Jelenlegi helyzetét ekképp értékelte: „A demagógot utol-érte a végzete.” Véleménye szerint el kellene venni a miniszteri nyugdíját, hogy a magyar valóságot megtapasztalhassa.⁷⁴

Gosztonyi megállapításaira két történész is reagált. Kahler Frigyes megjegyezte, hogy reméli, Gosztonyi állításait dokumentumokkal is alá tudja támasztani, különben akár polgári peres eljárás elébe is nézhet.⁷⁵ Balogh Sándor, a Politikatörténeti Intézet (korábban Párttörténeti Intézet) igazgatójának válasza Marosán személyével kapcsolatban árnyaltabban fogalmazott: szerinte a pártegyesülés véghezvitele hiba volt, a börtönbeli beszerzés vádját megkérdőjelezte, akárcsak a salgótarjáni sortűz kapcsán felmerülő szerepét. Az 1956 utáni kivégzésekben

⁷³ *Népszava*, 1991. november 15.

⁷⁴ *Népszava*, 1991. november 27.

⁷⁵ *Népszava*, 1991. november 28.

és bebörtönzésekben azonban ő is felelősnek tartotta Marosán Györgyöt, összefoglalva pedig ellentmondásos személyiségként jellemezte.⁷⁶

A fentiek után érdemes feltennünk a kérdést, hogy a rendszerváltás éveiben volt-e/voltak-e más olyan személyek, akik az 1945–1989 közötti időszakban kulcspozíciót töltöttek be, s emiatt a „kommunista bűnök” megtestesítői lehettek a nyilvánosság előtt? Nos, ezekre kevés példa akad.

Péter Gábor (1906–1993) neve a Mindszenty József és társai-ügy esetleges perújrafelvételének nyomozásakor merült fel 1989 végén, ám a következő év januárjában felvett jegyzőkönyv alapján elmondható, hogy a kérdések elől már nagy rutinnal tudott kitérni. Elszámoltatására így nem került sor, a közvéleményben is inkább Libik György a volt ÁVH-vezérnél történt látogatásáról szóló beszámolója hagyhatott maradandóbb emléket.⁷⁷ 1991-ben sugározta a Magyar Televízió Vitézy László *A legvidámabb barakk* című interjúsorozatát,⁷⁸ melyben az 1945 (de főleg inkább 1956) és 1989 közötti időszak még élő vezető politikusait (Gáspár Sándor, Biszku Béla, Kállai Gyula stb.) ültette kamera elé. A beszélgetések során a szereplők természetesen a saját érdekeiknek megfelelően „hajlítják a valóságot”, ezért komoly forráskritikával kell őket kezelni.⁷⁹ Az interjúalanyok ezután visszavonultan éltek halálukig – Biszku Béla kivételével, aki 2008 után Skrabski Fruzsina és Novák Tamás dokumentumfilmje miatt (tehát nem saját akaratából) került ismét a figyelem középpontjába.⁸⁰

⁷⁶ *Népszava*, 1991. november 29.

⁷⁷ Részletesebben lásd MÜLLER Rolf: *Az erőszak neve Péter Gábor*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017. 237–241.

⁷⁸ Marosán ebben nem szerepelt.

⁷⁹ 2010-ben a sorozatot felújították *Biszku és a többiek* címmel. A felújított változatban Obersovsky Péter és történész vendégei (Kahler Frigyes, M. Kiss Sándor és Zinner Tibor) elemzik az interjúk során hallottakat.

⁸⁰ Biszku-ügyről részletesebben lásd UNGVÁRY Krisztián: *A szembenézés...* I. m. 110–115.

Akinek csak a gyűlölet maradt

Történetünk zárulhatna 1992-ben, Marosán György halálának évében.⁸¹ Azonban a hazai emlékezetben lezajlott (vagy inkább elmaradt) változások miatt ezt az időhatárt egészen 2016-ig ki kell tolnunk.

Utolsó nyilvános szereplése valószínűleg 1992 áprilisában volt, amikor fiával közösen részt vettek az *Esély* című szociálpolitikai folyóirat *Túlélés* elnevezésű estjén.⁸² Felszólalása valószínűleg meglephette a szervezőket. Közülük Csalog Zsolt író-szociográfus indulatos levelet küldött Marosánnak, melyben leírta, hogy a túlélés fogalmát ők nem az előző rendszer „ejtőernyősei” szemszögéből értelmezték, és hozzászólását „pi-masz pofátlanságnak” minősítette.⁸³

Marosán György 1992. december 20-án reggel felkelés után összeesett. December 30-án, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra felesége mellé.

Nekrológja újabb összecsapásra adott alkalmat az éppen zajló médiaháborúban. A Magyar Televízió híradójában a „gazdag és ellentmondásos” jelzőkkel illették életútját. Az előbbi megütötte Zimányi Tibor MDF-es képviselő fülét, aki emiatt 1992. december 29-én fel is szólalt az Országgyűlésben. Kifogásolta ezt a szerinte megengedő hangnemet Marosán életútjával kapcsolatban: szerinte a „gazdag” kifejezetten pozitív, míg az „ellentmondásos” pedig túl kétértelmű. Zimányi számára ez a fajta szóhasználat egyértelmű jele volt annak, hogy a Magyar Televízió „teljes egészében a visszarendeződés szolgálatába állt”.⁸⁴

⁸¹ Külföldi kortársai közül ugyanebben az évben vesztette életét autóbalesetben a szlovák Alexander Dubček és lett rablógylósság áldozata a lengyel Piotr Jaroszewicz tábornok és felesége. A lengyel pártegyesülésben hasonló szerepet játszó Edward Osóbka-Morawski 1997-ben hunyt el. A hazai párttársak közül Péter Gábor 1993-ban, Grösz Károly 1996-ban, Hegedüs András 1999-ben, Biszku Béla 2016-ban, Nyers Rezső 2018-ban hunyt el.

⁸² Összefoglalóját lásd *Esély*, 1992/4. 121–124.

⁸³ OSZK Kt. Fond 445/1110. A levélre SOLTÉSZ Márton hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök neki. A szerzőről írt műve: *Csalog Zsolt. Argumentum*, Budapest, 2015.

⁸⁴ A teljes felszólalás szövegét lásd <https://www.parlament.hu/naplo34/262/2620004.html> (Letöltve: 2019. 05. 20.)

A szakszerű, történeti igényű elemzésre várni kellett. A *Heti Magyarország* 1993 januárjában közölte Gosztonyi Péter kétrészes cikkét Marosán életútjáról. A cikk hangvétele elítélő volt, ám jóval visszafogottabban értékelte Marosán életútját, mint a szerző korábbi nyilatkozatai. A titkosszolgálati beszerzés történetje sem került említésre.⁸⁵ A *Múltunk* 1994/3. számában Nyers Rezső, 1994/4. számában pedig Jemnitz János közölt apologetikus hangvételű írást Marosánról.⁸⁶

Neve halála óta ritkán volt közbeszéd tárgya. Gosztonyi Péter után leginkább M. Kiss Sándor és Kahler Frigyes írásából, könyveiből⁸⁷ tudhatott meg újat róla az olvasóközönség. Hírhedtté vált mondatai az internet által mediatisztált térben váltak újra ismertté. Egyedül Papp László 2003-as halálakor lehetett pozitív kontextusban találkozni Marosán nevével.⁸⁸ 2014-ben az egeri Népi Front elnevezésű baloldali radikális szerveződések megemlékezést tartott a sírjánál.

Ahogy azt a bevezetőben is említettük, 2016 októberének végén a Marosán–Gelber-sírt ismeretlen tettesek megrongálták. Hasonló vandalizmus érte már a Munkásmozgalmi Panteont 2007-ben, amikor Kádár János sírját is feldúlták. Ifj. Marosán György és Marosán Júlia ezután úgy döntöttek, hogy szüleik

⁸⁵ GOSZTONYI Péter: „A lejtőn nem lehet megállni.” Személyes észrevételek Marosán György halálára. *Heti Magyarország*, 1993. január 8. és január 15.

⁸⁶ NYERS Rezső: Ki is volt Marosán György valójában? *Múltunk*, 1994/3. 176–180.; JEMNITZ János: Kiegészítések Marosán György arcképéhez. *Múltunk*, 1994/4. 162.: „[...] úgy vélem, hogy a jövő történészenek csak hat, igazán nagyformátumú XX. századi munkáspolitikus életútját kell feldolgoznia.” Jemnitz Kádár Jánost, Garami Ernőt, Böhm Vilmost, Mónus Illést, Bán Antalt és Marosán Györgyöt tartotta méltónak feldolgozásra. JEMNITZ János: Marosán György. In: VARGA Lajos (szerk.): *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 426–428. „1956 októberének viharos napjai félresodorták. [...] Sok fullánkös, kiegyensúlyozatlan beszéde alapján »gyűlölt« személyiséggé vált, kiváltképp az értelmiség körében. [...] A maga útját járó és a szocializmusban is, a munkásmozgalmában is »hívó« ember temetésén hatalmas tömeg gyűlt össze, hogy elbúcsúztassa.”

⁸⁷ KAHLER Frigyes–M. Kiss Sándor: *„Mától kezdve lövünk” – Tíz év után a sortűzekekről*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.

⁸⁸ Az olimpikon ökölvívó jó kapcsolatot ápolt Marosánnal, profi karrierjét is az ő közbenjárásának köszönhette.

hamvait szétszóratják.⁸⁹ Mindez jelképe is lehetne az 1989 óta sem végbement műltfeldolgozásnak. Felszín alatt dülő indulatok maradtak, melyek kezelését minél tovább halogatjuk, annál nagyobb lesz a probléma. Kijelenthetjük, hogy ez a terápia lesz a következő évtizedek történészeinek egyik legfontosabb feladata.

⁸⁹ Ifj. MAROSÁN György: Szétszóratás. *Népszava*, 2018. május 8.